

Anton Pavloviç Çehov

İletişim Yayınları 2878 • Edebiyat Eleştirisi 71

ISBN-13: 978-975-05-2859-0

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Barış Özkul

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Nebiye Çavuş

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Çağdaşlarının Anılarıyla
**Anton Pavloviç
Çehov**

ÇEVİREN *Mehmet Özgöl*

Bu kitap, Nina Ilyinichna Gitovich'in *A. П. Чехов в воспоминаниях современников* başlığıyla Moskova'da 1960 ve 1986 yıllarında yayımlanan kitabından derlenmiştir.

İÇİNDEKİLER

Anton Çehov'un Yaz Dinlenceleri	
MIHAİL PAVLOVIÇ ÇEHOV	7
Çehov'la İlgili Birkaç Anı	
VİKTOR ANDREYEVİÇ SİMOV	33
A.P. Çehov'un Neşeli Günleri	
VLADİMİR ALEKSEYEVİÇ GİLYAROVSKİ	41
Anton Pavloviç Çehov	
VLADİMİR GALAKTİNOVIÇ KOROLENKO	43
Anton Pavloviç Çehov	
ALEKSANDR SEMYONOVİÇ LAZAREV-GRUZİNSK	59
Anton Çehov'la İlgili Anılarım	
İVAN LEONTYEVİÇ ŞÇEGLOV (LEONTYEV)	89
Yaşamımda Anton Pavloviç Çehov'un Yeri	
LİDİYA ALEKSEYEVNA AVİLOVA	131
A.P. Çehov'la Geçen Birkaç Yıl	
İGNATİ NİKOLAYEVİÇ POTAPENKO	207
Moskova Sanat Tiyatrosu'nda A.P. Çehov	
KONSTANTİN SERGEYEVİÇ STANİSLAVSKİ (ALEKSEYEV)	261
Çehov	
VLADİMİR İVANOVIÇ NEMİROVIÇ-DANÇENKO	305

Anılar

VASİLİ İVANOVIÇ KAÇALOV (ŞVERUBOVIÇ).....329

Çehov'la Karşılaşmalarım

PAVEL NIKOLAYEVIÇ ORLENOV (ORLOV)335

A.P. Çehov

MAKSİM GORKİ347

Çehov'un Anısına

ALEKSANDR İVANOVIÇ KUPRIN359

A.P. Çehov

VİKENTİ VİKENTİYEVIÇ VERESAYEV (SMİDOVIÇ)393

Anton Pavloviç Çehov

SERGEY YAKOVLEVIÇ YELPATYEVSKİ397

A.P. Çehov ve Kültür

MİHAİL ALEKSANDROVIÇ ÇLENOV409

A.P. Çehov'la Son İki Karşılaşmam

YEVTİHİ PAVLOVIÇ KARPOV.....413

Çehov'un Anısına

NİKOLAY GEORGIYEVIÇ GARİN (MİHAYLOVSKİ)423

Çehov'la İlgili Anılarım

GEGORGI İVANOVIÇ ROSSOLİMO.....427

AÇIKLAMALI ADLAR DİZİNİ.....439

YAZARLAR.....453

Anton Çehov'un Yaz Dinlenceleri¹

MİHAİL PAVLOVİÇ ÇEHOV

Çehov ailesi 1876'da Taganrog'dan göçtü, Anton Pavloviç ise gimnaziyayı (lise) bitirdikten sonra olgunluk diploması almak için 1879'a dek orada kaldı. O zamanlar kimsenin kır evi denen, yazın oturulacak yerlerden haberi yoktu; köyde çiftliği ya da çevrede bağı-bahçesi olmayanlar bütün yazı kentte sıcaktan kavrularak geçirmek zorundaydılar. Çehovlar da bu ailelerden biriydi. Ailede beş oğlan, bir kız çocuk vardı.² Yıl sonu sınavları bitince oğlan çocukları kendi sınıf arkadaşları, komşu çocukları ile birlikte mahallelerinden dışarı ayrılmazlar; sıcak havalar dolayısıyla hep yalınayak gezerlerdi. Geceleri kapalı odalarda uyumak kolay mı? Avlu ya, evin arkasındaki küçük bahçeye kerevetler atılır, geceleri bunların üstünde yatılırdı. O sıralar 5. sınıf öğrencisi olan Anton Pavloviç kendi diktiği yabanüzümünün altında uyurdu hep, o yüzden "İncir ağacı altında Eyüp Peygamber!" diye ad takmıştı kendisine. O kuytuda yatarken şiirler dizer, manzum bir masal yazmayı düşlerdi. Yazdıklarından birkaç dize hatırımdadır:

*Hey, ağalar, neredesiniz, hey!
Bakın, gidiyor ihtiyar Aggey.*

1 Bu metin Moskova'da 1929'da basılan *Çehov Kitabı*'ndan alınmıştır.

2 Yaş sırasına göre kardeşlerin adları: Aleksandr, Nikolay, Anton, Ivan, Mihail, Mariya.

*Size anlatacak bir masalı var,
İvan ile Savraska kahramanlar...*

O çağlardaki tüm okul çocukları gibi Anton Pavloviç de şiiri düzyazıya yegliyordu.

Evimizin yan bölmesinde S. adında yaşlı bir kadın otururdu. Kadının peltekliği yüzünden Anton Pavloviç ona hep “Şamşa” derdi. İşte bu “Şamşa”nın İraida adında, okula giden küçük bir kızı vardı; geleceğin yazarı, anlaşılan ondan çok hoşlanıyordu. Ama kıza kur yapması da kendine özgüydü. Bir pazar günü İraida hasır şapkasını başına geçirmiş, kelebekler gibi giyinmiş, evden çıkarak öğle ayinine kiliseye gidiyor. Tam o sırada Anton Pavloviç semaver yakmaktadır. Kız önünden geçerken onunla ilgili güldürücü bir şey söyler. Kız buna kızarak somurtur, ağabeyime “mujik” (kaba köylü) der. Beriki altta kalır mı? Yanındaki boş kömür çuvalını kapığı gibi kızcağızın hasır şapkasına indirir. Bunun üzerine bir kızılca kıyamettir kopar, kömür tozundan göz gözü görmez olur. Başka bir gün de aynı İraida bir nedenden ötürü duygulanarak evin çevresindeki çitin tahtaları üstüne bir şiir yazar. Anton Pavloviç de tebeşiri alır, ona şu karşılığı verir:

*Ey, etekli çit ozanı,
Önce kendini tanı!
Git bebeğinle oyna sen,
Bırak da şiir yazmayı!*

Yattığımız derme çatma kerevetlerden erkenden kalkardık. Kimi günler annemiz Yevgeniya Yakovlevna'nın akşamdan Anton'a ya da İvan'a tembihleri olurdu, erkenden pazara gitsinler de öğle yemeğine yiyecek bir şeyler getirsinler diye. İlkokula yeni başlamıştım, ağabeylerimin peşine ben de takılırdım. Bir keresinde Anton Pavloviç canlı bir kaz aldı. Eve gelinceye dek hayvancağızı tartakladı durdu. Niçin öyle yaptığını sordüğümüzde;

“Kaz avazı çıktığı kadar bağırırsın da herkes bizim kaz yediğimizi öğrensin,” karşılığını verdi.

Pazar yerinde Anton Pavloviç gözünü ötücü kuşlardan, güvercinlerden ayırmazdı. Bu işten çok iyi anlarım gibi güvercinlerin

tüylerine bakar; hangisi taklacı, hangisi yabancıl diye cinslerini anlamaya çalışırdı. Güvercinlerin satıldığı yerde Yera Dubodoglo gibi kuş meraklısı, saka, kanarya avı üstüne konuştukları çocuklar da bulunurdu. Aslında Anton Pavloviç'in kendi güvercinleri vardı evde. Ayak işlerimizi yapan, güvercin delisi Mişka Çeremisov adındaki haşarı oğlanla birlikte her sabah güvercinlikten kuşları dışarı salarlardı. Mişka, kilisede vaaz dinlemeyi pek sever, eve döndüğümüz zaman da kendisi bizlere vaaz yazardı. Ancak kullandığı her sözcük nedense büyük harfle başlardı ve deli saçması şeylerdi hepsi de. Anton Pavloviç bu vaazların en hevesli dinleyicisiydi, kimi zaman Mişka'ya kendisi de böyle şeyler yazdırırdı. İki ağabeyim Aleksandr ile Nikolay, birisi üniversitede, birisi de güzel sanatlar akademisi resim bölümünde okumak için Moskova'ya gittiklerinde Mişka onlara gönderdiği mektuplarda aynı tarz vaazlar yazmayı sürdürdü. Ancak ağabeylerim, Anton'un yazdıklarını ötekilerden ayırt etmekte güçlük çekmezlerdi. Bu vaaz-mektuplardan biri şöyle başlıyordu: "Din kardeşlerim. Şeytanın yolundan ayrılmayınız..."

Her gün denize yüzmeye giderdik. Yolda tanıdık çocukları da çağırdığımız için bir yığın çocuk toplanırdık deniz kıyısında. En çok gittiğimiz yer, denizin içinde yarım kilometre yürüdükten sonra derinliğin ancak boğazımıza geldiği bir yunaktı. Anton Pavloviç'in iki kara köpeği yanımızdan ayrılmazdı. Denizde saatlerce oyalandığımız için dönüşte susuzluktan dilimiz damağımıza yapışırdı. İşte İtalyan Sokağı ile bizim sokağın kesiştiği yerdeki bir çadır ve arkadaşlardan birinin cebinden çıkacak bir kapık bizi susuzluktan kurtarırdı. Bu çadırda koca bir ağaç tas dolusu kvas³ bir kapıge satılırdı. Hangimizin cebinde bir kapık varsa yaşadık! Her birimiz tasın bir kenarına yapışırdık. Aramızdan birinin şans yüzüne gülerse denizden "bolbirka" dediğimiz nesneyle önerdi eve. Bu, bölgemiz balıkçılarının parça parça keserek ağlarına mantar yaptıkları bir çeşit ağaç kabuğuydu. "Bolbirka" bulan çocuğun o gün neşesine diyecek olmazdı. Her yönde kolayca kesilebilen ağaç kabuğunu alıp bir köşeye çekilir; ondan isterse bir gemi, isterse bir

3 Ekmek, meyve ve sebzenin suda bekletilmesinden elde edilen ekşimsi bir içecek – ç.n.

adam heykeli oyardı. Antoşa talihin sık sık yüzüne güldüğü çocuklardan biriydi.

Balık avı da sevdiğimiz uğraşlardandı. Ancak bunun için başka bir yere giderdik. Limanın yakınlarına koca koca taşlar atarak sözde rıhtım yapmışlardı. İşte oraya gider, en başta izmarit olmak üzere çeşitli balıklar tutardık. Bir keresinde yılın günleri sayısında, tam 365 izmarit yakalamıştık; bunları sonra tuzlayıp saklamak istedik, fakat kokmaya başlayınca hepsini attık. Bazen balık avcılığına ara vererek yüzerdik. Bastığımız yerlerde keskin kenarlı taşların bulunması vız gelirdi bizlere. Anton Pavloviç bir gün denize nasıl daldıysa alnı yarılmış olarak çıktı. Alnının sol yanında, saçlarının dibindeki yara izi hep öyle kaldı; hatta gimnaziyayı bitirip Taganrog'dan üniversiteye girmek üzere Moskova'ya geldiğinde, tamıttıcı bir işaret olarak bu iz kimlik kartına da işlenmişti.

Gezmek için belediye bahçesine pek seyrek giderdik, hele kent dışına çıkmamız daha da seyrekti. Çocukluğum süresince ailece bir köye yalnızca bir kez gittik, bundan başkasını anımsamıyorum. Burası Kriniçka adında bir köydü. Aleksandr ağabeyim şeker kâğıtlarından kendine geniş siperlikli bir şapka yapmıştı, hiç istemediği halde garip şapkasıyla bindiğimiz arabanın atını ürküttü. O zaman 16 yaşlarında bulunan ağabeyim İvan ise nereden bulduysa, açılır-katlanır bir silindir şapka edinmişti, yola bununla çıkmayı tasarlıyordu. Ağabeyim Antoşa'ya gelince, onun şaklabanlıklarının sonu yoktu. Annemiz Yevgeniya Yakovlevna yoluk olarak aklına ne geldiyse pişirip hazırlamıştı. İvan Fiyodoriç adındaki bir adamın arabasını tutmuştuk. İçerisine halılar, battaniyeler döşedik, yastıklar koyduk; arabacının kendisini saymazsak bu küçücük at arabasına tam 7 kişi sıkıştık: Annem, kız kardeşim Maşa, ağabeylerim kâğıt şapkalı Aleksandr, silindir şapkalı Nikolay, hiç şapka giymemiş olarak Anton, İvan ve ben. 70 kilometre gidiş, 70 kilometre dönüş bu sıkışık durumda yolculuğa zor dayandık; üstümüzü soyunduk, silindir şapkalı Nikolay, Anton'un "Şaşı" diye takılmalarına, türlü şakalarına ister istemez yol boyunca katlandı.

"Hey, Şaşı, ver bir sigara da tütürelim! Çarpık surat, sigara saracak tütünün var mı?.."

Kentin dışına çıktık, Yahudi mezarlığını geçtik, kiliseleri ırmağın karşı kıyısında bulunan, geniş düzlükteki Mius Kasabası serildi gözümüzün önünde. Annem çan kulelerinde ışıldayan haçları görünce çabuk çabuk istavroz çıkarmaya başladı, biz ise evde yeterince dua ettiğimiz için kiliselerin görkemli görünüşüne aldırmadık bile. Ovanın enginliği karşısında hepimiz özgürlüğe kavuştuğumuzu hissetmiş olmalıyız. Temmuz güneşi otları kavurduğu halde bozkır bize hiç de çıplak gözükmedi. Kentte o güne dek görmediğimiz kuşlar, yuvalarından dışarı çıkıp arka ayaklarının üstünde dikilerek ıslık çalan, biz geçip giderken şaşkın şaşkın arkamızdan bakan geleniler en çok ilgimizi çeken yaratıklardı. Küçük ağabeyim İvan'ın huysuzlukları sinirimize dokunduğu için Anton ona çıktı:

“Susacak mısın bakayım kaynana zırlıtısı! Yoksa ben sana ne yapacağımı bilirim!”

Arabacımız İvan Fiyodoriç bu durumda ne desin? Adamcağız babacan bir tavırla başını sallayarak;

“Dur be delikanlım! Geriye dönüştü hepinizi arabama alacağım, ama İvan'ı bindirmeyeceğim,” demekle yetindi.

İlk molayı Sambek'te, ırmak kıyısında verdik. Atı koşumundan çözdük, lapa pişirdik, yemeği yere yaydığımız halının üstünde yedik. Ateşi Aleksandr ile Anton yakmışlardı. Yemek piştiği sırada Nikolay silindir şapkasını çıkarmadan otların üstünde yatarak, gözleri kısık, hülyalı bakışlarla enginlere dalıp gitmiş; ayakkabısını değiştiren İvan ise burnunu çekip durmuştu.

Sonra sırayla Abrosimovka'yı, Migrina'yı, Çutina'yı geçerek ancak akşamüzeri, güneş batmadan Kriniçka'ya varabildik. Burası öbür köylerden bir ayrımı olmayan büyücek bir köydü. Köy kilisesinin yanındaki kuyunun soğuk bir suyu vardı. Bu su şifalı sayıldığı için hemen yakınına bir baraka yapılmıştı, oradan gelip geçenler kuyudan bir kova su çekerek barakada yıkanarlardı. Kriniçka'ya girdiğimiz sırada, yol boyunca Nikolay'ın silindiriyle aklını bozmuş bulunan Anton daha fazla dayanamadı, eliyle vurduğu gibi şapkayı yere düşürdü. Terslik bu ya, şapka yuvarlandı yuvarlandı, arabanın tekerinin altına düştü, teker üzerinden geçerek şapkanın tellerini dışarı fırlattı. Ama Nikolay hiç sesini çıkarmadı,

telleri yanlardan fırlamış silindiri bir şey olmamış gibi başına geçirerek yolculuğu sürdürdü. Bu arada Aleksandr'ın şöyle bağırdığını duyduk:

“Bak buraya hanım kızım! Git de babana kent manastırından ilahiciler korosunun geldiğini söyle!”

Araba evlerden birinin önünde yeni durmuştu ki, Aleksandr ile Anton ellerine nereden geçtiyse bir ağ kaparak ırmağa balık avlamaya gittiler. Yakaladıkları beş tane küçük çapak balığı ile yüzlerce yengeçten ertesi gün annemiz bize lezzetli bir öğle yemeği pişirdi.

Krinička'da dolu dolu iki günümüz geçti. Bu arada Aleksandr ile Anton'un balık yakaladıkları ağın, bunu ödünç veren kişinin eline ulaşmadığı anlaşıldı. Bir kadın geldi, ağın parasını koparmak niyetiyle bir sürü şamata yaptı. Anton kızarıp bozarak ağı gerisingeriye eski yerine bıraktıklarını söyleyip duruyordu. Ama Aleksandr ne yapsa beğenirsiniz? Kadının gözünün içine bakarak kuyruklu bir yalan kıvırdı:

“Karşınızda kim var biliyor musunuz? On ikinci derece devlet memuruyum ben! Avrupa insan haklarına dayanarak iftirdan dolayı hakkınızda dava açacağım!”

Garip değil mi? O saf insanların yaşadığı çağda bu sözler ağın bulunup yerine konması için yetti de arttı bile...

Krinička'dan ayrılarak yeniden yola koyulduk, arabamızı 20 kilometre uzaklıktaki Kniyajaya köyüne, dedemin yaşadığı yere sürdük. Dedemiz Yegon Mihayloviç o zaman Kont Platov'un, 1812 seferinde (Napolyon'a karşı) savaşmış ünlü bir atamanın oğlunun çiftliğini yönetiyordu. Kniyajaya'ya vardığımızda kendi haline bırakılmış bir bey konağı ve ırmak kıyısında uzayıp giden geniş bir bahçeyle karşılaştık. Dedem ile ninem konağın yanında, kendi elceğizleriyle yaptıkları küçük bir kulübede oturuyorlardı. Biz gelince hepimizi bey konağına yerleştirdiler. Gelgelelim bütün gece pire ısırmasından kimse gözünü kırpmadı, oysa konak yıllardır boş duruyormuş. Çiftliğin meyve bahçesinin olması, bizi kısıtlayan bir engelin bulunmaması, özellikle de ana-babamızın baskısından kurtulmamız delicesine sevinmemize yetti. Anton orada da Nikolay'ın yakasını bırakmadı, hep silindiriyle alay etti. Talihsiz silindirin sonu burada gelecekmış meğer. Nikolay ırmakta yıkanırken bi-

le şapkasından ayrılmıyordu. Hep birlikte ırmağa girdiğimiz bir sırada Anton arkadan gizlice yaklaşarak Nikolay'ın başından silindiri suya düşürdü. Silindir bir süre ırmağın akıntısında yüzdü, sonra boğulan bir adam gibi su yutarak derinlere gömüldü gitti.

O yıl Anton Pavloviç yakalandığı bir hastalıktan ötürü az kalsın tahtalıköyü boyluyordu. Evimizde birkaç yıl pansiyon kalmış, ticaret mahkemesinde çalışan Gavriyl Parfentyeviç adında küçük bir memur vardı. Adam gündüzleri görevini yürütür, akşamları da kulüpte büyük paralarla kumar oynardı. Bu işi öylesine ilerletti ki, birkaç yıl sonra altına bir araba çekti, çiftlik aldı, bir sürü para-pul edindi. Kumardan zengin olmuş bu talihli kişinin İvan Parfentyeviç adında bir kardeşi vardı. Adamda para şınanay. Ancak onun da talih yüzüne güldü; Fedosya Vasilyevna adında varlıklı bir dulla evlenerek Taganrog yakınlarındaki büyük bir çiftliğe kondu. Anton Çehov yapıtlarında Fedosya Vasilyevna'ya birkaç kez yer vermiştir, "İvanov" adlı piyesindeki Ziyuziyuşka frenküzümü reçeline düşkünlüğüyle bu kadının uzantısıdır. İşte bu İvan Parfentyeviç bir gün Anton Pavloviç'i çiftliğine çağırır. Ağabeyim oraya giderken yolda terler, sıcağa dayanamayıp ırmağın soğuk suyuna girer. Giriş o giriş, şiddetli bir peritonite yakalanır. Aradan 20 yıl geçtikten sonra bir gün İvan Parfentyeviç'e teyzem Marfa İvanovna'nın evinde rastladığımda bana şunları anlattı:

"Baktım, Antoşa çok kötü hastalanmış. Elim ayağıma dolastı, ne yapacağımı bilmiyorum. Yakınlarda, Yahudilerin işlettiği bir han vardı. Geceyi geçirmesi için hemen oraya kaldırdım."

Antoşa'yı eve getirdiklerinde hastalıktan ayakta duracak halde değildi. Zayıflayıp çöken solgun yüzü gözlerimin önünden hiç gitmez. Hastaya bakması için çağırdıkları gimnaziya doktoru Şrempf, Alman şivesiyle her sözünden sonra;

"Bak Antoşa, eğer sağlığına kavuşmak istiyorsan şöyle yap, böyle yap..." diye öğütler yağdırmıştı.

Telaşlanan annem bir yandan tavada keten tohumundan lapa hazırlıyor, bir yandan da Antoşa'nın içmesi için badem ezip suyunu çıkarıyordu. Bense Aleksandr I. Yontusu'nun (heykelinin) karşısındaki Melher'in eczanesine koşuyordum ikide birde. Ağabeyime aldığım hapların hepsinin üstünde "Covin, Paris" yazısı vardı.

Anton Pavloviç doktor çıktıktan sonra bu hapların bir işe yaramadığını, hapı çıkarmanın reklamı için piyasaya sürüldüğünü söyledi.

Atlattığı hastalığın Anton Pavloviç üzerinde derin izleri kaldı. Ağabeyim, geçirdiği bu ilk ciddi hastalıktan ötürü öğrencilik yıllarında şiddetli basur ağrılarının başladığını söylerdi.

İvan Parfentyeviç'in onu götürdüğü yolcu hanı ise ünlü yazarımızın "Bozkır" adlı uzun öyküsüne konu olmuştur. Orada karşılaştığı sevimli Yahudiler Moisey Moiseyeviç, karısı ve kardeşi Solomon biçiminde "Bozkır" da yeniden canlandılar.

Yukarıda da belirttiğim gibi, Çehov ailesi 1876'da Taganrog'dan Moskova'ya göçmüştür. Anton Pavloviç gimnaziyanın 6., 7., 8. sınıflarını bitirmek için Taganrog'da kaldığından orada geçen yaşamı bilemeyeceğim. Bu üç yıl içerisinde bir kere yılbaşını geçirmek üzere yanımıza gelmiş, sonra gene Taganrog'a dönmüştü. Bildiğim kadarıyla Anton Pavloviç üç yaz dinlencesini üç ayrı yerde geçirmiş. Bunlardan biri yukarıda anılan İvan Parfentyeviç'in çiftliği. Orada kaldığı sıralar, "Bozkır" öyküsünde dayısıyla birlikte büyük tüccar Varlamov'a yün satmaya giden Yegoruşka gibi, İvan Parfentyeviç'le yün satmak amacıyla bozkırda dolaşmış durmuş. İkinci kaldığı yer, zengin dulun kocasının yeğeni Petya Kravtskov'un ailesinin yanı, üçüncüsü ise okuldan arkadaşı olup sonradan doktor çıkarak Moskova-Kursk demiryolu hattında doktorluk yapan V.I. Zembulatov'un ailesinin yanıydı.

Taganrog'taki ev kendimizindi. Babam burasını Kniyajaya'da yaşayan dedemizin armağan ettiği, çevresi bomboş bir arsaya yapmış. Evin kurulmasına elde avuçta ne varsa hepsi harcandığı için, eksik kalan 500 ruble de kentin yardım sandığından ödünç alınmış. Borç senedine kefil olarak, bu sandıkta çalışan Kostenko adında biri imza atıyor. Babam uzun süre senedi ödeyemeyince parayı karşılama yükümlülüğü kefil Kostenko'ya düşüyor, o da borcu ödeyip ticaret mahkemesinde karşı dava açıyor. O zamanlar borcunu ödeyemeyenleri zindana tıkarlarmış. Ne yapsın babam? Kaçmaktan başka çıkar yol yok. Kaçacak, ama nereye? O sıralar büyük ağabeylerim Aleksandr ile Nikolay, Moskova'da okumaktalar. Böylece bize Moskova yolları açılıyor. Çehov ailesinin oraya göçmesinin nedeni bu borç senedidir işte.

Ödenmeyen senedin davası ticaret mahkemesinde sürüyor. Aile dostumuz Gavriyl Parfentyeviç ise orada memur. Dosya incelemeyi geçiyor ve koskoca ev, herhangi bir satış işlemi filan yapılmadan, 500 rubleyi cebinden çıkarıp veren Gavriyl Parfentyeviç'e bir kapık fazla ödetilmeksizin devrediliveriyor. Evimiz başkasının eline geçince annem çok üzülüyor, çünkü Taganrog'la son bağıımız da bir daha kurulamamacasına böyle kopmuştur. Devir işlerinin yapıldığı sıralar Antoşa baba evinde kalmaktadır, ev yeni sahibinin eline geçerken içindeki delikanlıyla birlikte geçer. Gavriyl Parfentyeviç'in kardeşi İvan'ın, yukarıda belirtildiği gibi Petya Kravtsov adında bir yeğeni vardır. Çocuk, Donetsk bölgesinde Kazak asıllı bir toprak ağasının oğludur, askeri liseye girmeye hazırlanmaktadır. Doğup büyüdüğü baba evinde kalmak, bir de karnını doyurmak karşılığında bu çocuğa ders çalıştırmak işi Antoşa'ya düşer. Zamanla çocuğu sever, yakın arkadaş olurlar. Yaz dinlenmesi başladığında Petya yeni arkadaşını babasının çiftliğine çağırır, birlikte giderler. Anton Pavloviç sonra bana, Amerikan tarzı bu ilkel çiftlikte geçirdiği günleri anlata anlata bitirememişti. Tüfek atmayı, kara avcılığının tüm özelliklerini, gem tanımaz atlara binip caka satmayı hep orada öğrenmiş. Çiftlikte çok azgın köpekler varmış, geceleri bir şey için avluya çıkmak gerektiğinde ev sahiplerinden birini uyandırır. Kümes hayvanları kendi başlarına öylesine başıboş üreyip çoğalmışlar ki, geceleri canlarının çektiği yerde tünelermiş. Eğer yemeğe tavuk pişirmek isterlerse bunları tüfekle vurmak gerekiyormuş. İlk taşkörü çıkarma ve demiryolu döşeme furysı o bölgede başlamıştır. Anton Pavloviç'in yapıtlarında yankısını bulan; maden ocaklarından yukarıya kömür çıkaran teknelerin bağlarından kopup aşağı yuvarlanması ("Vişne Bahçesi"), ovada demiryolu setlerinin yükselmesi ("Ateşler/Işıklar"), kardan ayrılan bir yük vagonunun kendi başına yürümesi ("Korkular") büyük yazarın burada gözlemlediği olaylardan kaynaklanır. Anton Pavloviç doktor ve yazar olduktan sonra Petya'yı unutmamış; resimli dergilerin ek olarak verdiği, taşbasması resimlerden arkadaşına bol bol göndermişti. Petya bir gün ağabeyime gönderdiği teşekkür mektubunda, değerli tabloların kopyaları olan bu taşbasması renkli resimleri ana-babasının nitelik bakımından değil

de nicelik bakımından değerlendirdiklerini yazmıştı. Ağabeyim ne denli çok resim gönderirse o denli çok seviniyorlarmış ihtiyarlar.

Anton Pavloviç okul arkadaşı V.İ. Zembulatov'un ailesinin yanına gene bir yaz dinlencesine gitmiştir.⁴ Öğrencilik günlerinde her kесе bir ad taktığı gibi bu tombul arkadaşına da Makar derdi. V.İ. Zembulatov okuyup saygıdeğer bir doktor olduktan sonra da aynı ad onunla yaşadı gitti. Okulda Yunanca dersinde öğretmeni “mutlu” sözcüğünün Yunanca karşılığını sorunca çocukcağız “mâkar” diyeceğı yerde (Rusça'daki erkek adına benzerliğı dolayısıyla yanlış vurguyla) “makâr” deyivermiş. Vay, sen misin böyle söyleyen? O andan sonra Antoşa arkadaşını yeniden vaftiz ediyor.⁵ Yalnız gimnaziya süresince olsa gene iyi, üniversitede de öyle, tüm yaşam boyunca da... Yazgımızın Anton ağabeyimle bizi üç yıl birbirimizden ayırmış olmasından ötürü her zaman üzüntü duymuşumdur, bu üç yıl onun özel yaşamıyla ilgili büyük bir bilgi boşluğu bıraktı bende. Gene o günlerden kalma bir olay daha var. Bunu bana A.S. Suvorin anlattı. Anton Pavloviç artık dünyada yoktu o zamanlar. Suvorin'e de kendisi anlatmış. Antoşa daha öğrenciyken bir kuyunun başında dikilmiş, sudaki yansımasını seyrediyormuş. O sırada on dört-on beş yaşlarında bir kız arkadan su almak için yaklaşmış. Kızın güzelliğı geleceğın yazarını öylesine büyülemiş ki, onu kucaklayarak öpmeye başlamış. Sonra yan yana durmuşlar, sessizce suya bakmayı sürdürmüşler. İkisi de kuyunun başından gitmek istemiyorlarmış, kız su almaya geldiğini çoktan unutmuş... Kadınla erkeğın ilk bakışta birbirine vurulmaları, karşılıklı sevgi akımı üzerinde konuştukları bir sırada büyük yazarımız anlatmış bu olayı Suvorin'e.

Anton Pavloviç üniversiteye girmek amacıyla 1879'da Moskova'ya geldi ve bir daha da Taganrog'a dönmedi. O zamanlar çok yoksul bir yaşantımız vardı. Graçi semtinde, Nikolay Kilisesi'ne ait bir evin bodrumunda oturuyorduk. Üniversiteye girdikten sonra Anton Pavloviç yazlık nedir, dinlencelerde kentin dışına çıkmak nedir bilmedi. Yalnızca gördüğü yerler, sonraları *Karmakarışık Öyküler*'de bir güzel alaya aldığı Bogorodski, Sokolniki gibi

4 Zembulatovlar Taganrog yakınlarında Kotlomino adında bir çiftlikte oturuyorlardı.

5 Vaftiz etmek burada “ad takma” anlamında – ç.n.

Moskova yakınlarındaki yazlık ev tutulan köylerdi. Yazın bunalıcı sıcağında Moskova'da canının pek sıkılmadığını sanıyorum. Çünkü yeni yeni arkadaşlar edinmiş, yazın (edebiyat) çevresine girmiş, gazetelerle, dergilerle ilişki kurmuş, yayın organlarının yönetim yerlerinde aranan kişi olmuştu. Ağabeyim Nikolay ile ikisinin Taganrog'a gitmeleri, orada teyzem Marfa İvanovna'nın erkek kardeşinin (İ.İ. Lobod) düğününe katılmaları, hatta güveyin sağdıcı olmaları o yılların bir kışına rastlar. Düğünde öylesine çılginca eğlenmişler ki, iyice kafayı bulunca tıpası açılmamış birkaç şişe şampanyayı kaptıkları gibi pencereden dışarı fırlatmışlar. Teyzem sonra bana anlatmıştı. Bahar gelip de karlar eridiğinde şişeleri bahçede sapasağlam bulmuşlar, ağabeylerimi anarak şereflerine içmişler. Bu gezinin anısı olarak büyük bir kâğıda Nikolay'ın çizdiği bir karikatür kaldı. Alt yazısını "Antoşa Çehonte" diye imzalayan Anton Pavloviç sonra bunu *Zritel* (İzleyici) dergisinde bastırmıştır. Alt yazının başlığı sanıyorum şöyleydi: "Evlenme Mevsimi". Yazı ise şu sözlerle sürüp gidiyor: "Bay sağdıçlar, kör şeytanlar, durun! Mariya Vlasovna kendinden geçti..."

1880 yılında ağabeyim İvan Pavloviç kilise okullarına öğretmen olmak için sınava girip kazandıktan sonra Moskova iline bağlı Voskresensk Kasabası'na atandı. Kasabanın bir kilometre dışında Noviy Yerusolim (Yeni Kudüs) adında ünlü bir manastır vardı, burası Filistin'deki Kudüs Kilisesi'ne tıpatıp benzetilerek yapılmıştı. Kasabanın bu manastıra bağlı tek okulunun tek öğretmeniymiş ağabeyim İvan. Okulun koruyuculuğunu üzerine alan, tanınmış kumaş sanayicisi Tsurikov hiçbir masrafı esirgemediği için öğretmen lojmanı diye geniş bir yer yaptırmıştı. Dayalı döşeli bu geniş ev bekâr bir öğretmene bol bol yeterdi. Moskova'da yoksul bir bodrum katına tıklılıp kalan Çehovlar için bulunmaz bir fırsat çıkmıştı. Yazın Mişa (Mihail) ile Maşa'nın (Mariya) sınavları bitip okullar kapanınca annem Yevgeniya Yakovlevna ikisini kapıldığı gibi yaylağa götürdü,⁶ yeni ders yılı başlayınca da değin Voskresensk'ten dönmedi. Kasabada o zamanlar Albay Mayevski'nin komuta ettiği bir topçu bataryası vardı ("Üç Kız Kardeş"). Voskresensk'e gelir gelmez İvan Pavloviç'i evine çağıran Mayevski, onun, kızları Anya

6 Yazla birlikte kirlere otlamaya götürülen kuzulara, oğlaklara benzetiliyor – ç.n.

ile Sonya'ya ders vermesini istedi. Bunların, Alyoşa adında küçük bir erkek kardeşleri daha vardı ("Çocuklar"). Mayevski ailesi gibi kasabaya kendi havasını veren ikinci bir aile bulunuyordu Voskresensk'te: Çiftçi birlikleri kurulması tasarısını ilk ortaya atan ünlü P.D. Golohvatsov ile yazdığı bir piyes Moskova'da Mahy Teatr'da (Küçük Tiyatro) oynayan karısı Olga Andreyevna çifti. Bataryada görevli Üsteğmen Y.P. Yegorov, Çehov kardeşlerle yakından tanışarak Anton Pavloviç'in "Zolotaya Kosa" (Altın Tırpan) öyküsünde yerini almıştır. Üsteğmen Y.P. Yegorov ordudan ayrıldıktan sonra Nijegorod'da çiftçi birliği başkanı olmuş, 1892'de oraya giden Anton Pavloviç'le birlikte kıtlıkla savaşım kampanyasına katılarak köylüye beygir sağlanması konusunda çalışmıştır.

Anton Pavloviç üniversite yıllarında yazları Voskresensk'e birçok kez gidip gelmiştir. Orada ilk elde pek çok tanıdık edindiği biliniyor. Geniş siperlikli şapkası, siyah peleriniyle her gezide yer alır; akşamları büyük gruplar halinde dolaşırlardı. Küçüklerin önde cıvılcıvılcı gülüşerek koşuştukları bu akşam gezintilerinde büyükler günün konuları üstünde ciddi konuşmalara dalarlardı.

Anton Pavloviç 1881'den başlayarak, o zamanlar çiftçiler birliği doktoru olarak ün yapan P.A. Arhangelski'nin yönettiği, Voskresensk'ten 2 kilometre uzaklıktaki Çikinsk Çiftçiler Birliği Hastanesi'nde hastalara bakmaya başlamıştır. P.A. Arhangelski herkesle kolayca anlaşılan bir kişiydi, tıbbiyede okuyan gençler çevresinden eksik olmazlardı. Sonradan her biri kendi alanında üne erişen doktorlardan V.N. Sirotinin, D.S. Tauber, M.P. Yakovlev ile Anton Pavloviç bu hastanede tanıştılar. Gündüzleri çok çalışıp yorulan tıp öğrencileri akşamları tek başına yaşayan Dr. Arhangelski'nin evinde toplanırlar, liberal görüşler ileri sürmekten çekinmezler, edebiyat üzerinde, bilimsel konularda tartışmalara girerlerdi. Saltıkov-Şcedrin gençlerin taparcasına sevdiği bir yazardı, onu dillerinden düşürmezlerdi. Turgenev de çok okunan yazarlardan biriydi.

1884'te tıp fakültesi bitince Anton Pavloviç, Çikinsk Hastanesi'ne doktor olarak geldi. "Kaçak", "Ameliyat" vb. öykülerinin konuları buradan alınmıştır. Voskresensk kasabası posta müdürü Andrey Yegoriç'le tanışması sonucu "Rütbe Yükseltme Sınavı" adlı öyküsünü yazar.